

Vanhoiden fennica-painatteiden opas

Jarl Pousar

Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja. Toimittanut Tuija Laine. SKS 1997, 357 s. Sid. 195,-

Suomen vanhimman kirjallisuuden bibliografia-hanke on jo monen vuoden aikana tuottanut hedelmiä asiasta kiinnostuneille. Ne on tarjottu lukijoille osittain jopa raakileina. Todettakoon siksi heti aluksi, että Vanhimman suomalaisen kirjallisuuden käsikirja on kelpo aikaansaannos. Hakuteoksen tapaan esitetään painetun kirjallisuuden ryhmät ja tyypit, käsitellään niiden muotojen kehitystä sekä tarkastellaan koko joukko teoksia kirjahistorian kannalta. Tämä ei ole itse asiassa kirjallisuuden käsikirja, vaan painatteiden käsikirja.

Ensin käydään läpi Turun Akatemian viljelemät kirjallisuuslajit, selvitetään väittelykäytäntöä ja väitöskirjatuotantoa, oraatiot, kutsut ja luento-ohjelmat. Sitten on vuorossa jumaluusoppi, joka kuten arvata saattaa, vie melkein puolet kirjan varsinaisesta asiassisällöstä. Tietoa raamatuista, katkismuksista, virsikirjoista, saamakokoelmista ja monesta muusta tulvi 130:n sivun verran. Sitten seuraa muita aloja: filosofia ja kasvatustieteet, kielet ja kirjallisuus, arkkiveisut, henkilörunous, historia, matematiikka ja luonnontieteet sekä virallisjulkaisut.

Kirjassa kootaan ansiokkaasti tietoja näistä aloista ja siinä esitellyistä esimerkkiteoksista. Lukijan ei tarvitse enää hakea näitä tietoja monista alan teoksista, joista melkoinen osa on hankalia saada käsiinsä. Uuttakin tutkimusta on tehty: varsinkin akateeminen kirjallisuus on saanut runsaasti tilaa ja kävisi hyvin kurssikirjallisuudesta. Turun Akatemia on vahvasti mukana muissakin osastoissa, vaan eihän se ihmetytä kun tuon aikaisen rahvaan kirjastoon ei useinkaan kuulunut kuin katkismus ja virsikirja, eikä lukuhalua välttämättä riittänyt edes niille.

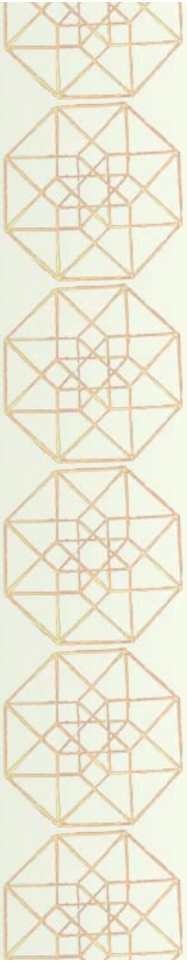
Eri alat käydään läpi lyhyen yleisesittelyn saattamina tai esimerkkitieteiden valossa. Mainitut esimerkkitieteet ovat ainakin nimeltä vallon tuttuja, ja niin pitää tietysti ollakin. Juuri niistä kaivataan yleensä tietoja, ja on mainiota että niistä saa nyt muuten vaikeasti tavoitettavaa detajitietoa. Tässä yhteydessä kuvataan myös varianttipainokset ja Helsingin yliopiston kirjaston kappaleet, informaatiota mitä ei voi muuten saada kuin autopsian kautta.

Kirjaan sisältyy myös hyödylliset nimeke- ja tekijähakemistot. Viitteet sensijaan on järjestetty kaikkien tutkijoiden vihaamaan tyyliin kappaleittain, mutta kirjan loppuun yhteen pötköön ahdettuina.

Ainahan on kohtia, joihin olisi toivonut toisenlaista ratkaisua. Minusta olisi esimerkiksi ollut hyvä koota Agricolan teokset yhteen ja samaten Gezeliusten monet ja monipuoliset työt kirja-alalla. Ja "neljän kopla" Tammelinukset (Laurentius Petri Aboicus, hänen vävyensä Henrik Florinus, poikansa Gabriel Tammelinus ja pojanpoikansa Lars Tammelinus) olisi ehkä myös voitu esittää omana kokonaisuutena. Edellä mainitut kohoavat kuin Gizan pyramidit mahtavina suurtekijöinä ja pysyvän muistomerkin itselleen pystyttäineinä.

Muutamia lisäkommentteja sisällön eräisiin kohtiin: sivulta 25 löytyy taulukko ylioppilaiden oraatioista "extra patriam". Kyllä sen ajan ylioppilaat ihmettelisivät näin epähistoriallista isänmaa-käsitettä. Niin Upsala kuin Tarto olivat kotimaisia yliopistoja, ja sen lisäksi myös Greifswald vuodesta 1648. Taulukko esittää siis kaksi ryhmää, Ruotsin valtiolle kuuluvat yliopistot sekä luterilaisuuden kannalta tärkeät Wittenberg ja Rostock.

Rippikirjat (s. 177–179) ovat päässeet mukaan kirjallisuuteen (!), vaikka ne edustavat aikansa ketjulomakepainantaa ja täytettyinä henkilörekisteriä. Niiden tilalle olisi pitänyt ottaa joku relevantimpi ryhmä. Rippikirjoja on helppo tutkia Kansallisarkiston mikrofilmikopioina. Esimerkiksi Sauvon rippikirjassa on vuosiluku 1666. Se, että ne kuuluivat tuomiokapituille ja painettiin Gezeliuksen kirjapainossa, selviää Gezeliuksen laatimasta kirjaluetelosta. En muista ulkoa painovuotia, mutta läntisen hiippakunnan rippikirjat

painettiin ilmeisesti juuri 1666 alkaen ja itäisen hiippakunnan rippikirjoja sai 1680-luvulla. Tarkat vuosiluvut ilmenevät mainitusta kirjaluetelosta.

Syy Cullaisen kirian nelikielisyyteen (s. 193) selittynee sillä, että Gezelius toivoi voivansa myydä sitä Ruotsin saksankielisillä alueilla. Menestys ei tainnut vastata toiveita.

Piispa Erik Härkäpäättä kutsutaan aiheellisesti Suomen ensimmäiseksi humanistirunoilijaksi ja hän vie siten tämän tittelin Theodoricus Petri Ruuthilta (s. 224). Jälkimmäistä ei olisi saanut sentään jättää tyystin pois, kehuttiinhan hänen latinankieliset runonsa mestarilliseksi. Kun taitajia on harvassa, on sitä suurempi syy muistaa kaikki, jotka joukkoon kuuluvat. Kyllä Ruuth jatkossa mainitaankin, mutta hänen asemansa jää ikäänkuin toteamatta.

Esipuheen mukaan kirjassa käsitellään ainoastaan kansallisbibliografian piiriin kuuluvaa kirjallisuutta. Mainittu bibliografia on kuitenkin väsäntynyt fennicamääreen siihen kuntoon, että kirjasta löytyy fennicaa, jota ei bibliografiasta löydäkään. Tällainen on sivulla 251 mainittu Rothoviuksen ruumissaarna. Ja samoin on oikeastaan sivun 257 laita. Kirjassa mainitaan Messeniuksen Sanfärdigt och rättmätigt geenswar... mutta bibliografia ei tunne Messeniusta! Syy siihen, että kirja on otettu bibliografiaan onkin se, että Messeniuksen latinankielinen pamfletti käännettiin ruotsiksi, ja kääntäjä oli viipurilainen Kemner. Kemner olisi pitänyt mainita, ei Messenius. Toinen asia on sitten, että moni Messeniuksen teos on minusta eittämättä fennicaa, Scandia illustrata jopa Ämmänsaaren vankilasellissä kirjoitettu. Habent sua fata auctores!

Kirjoittaja on kirjastonhoitaja Tieteellisen kirjallisuuden vaihtokeskuksessa. Hän toimii myös Sällskapet Bokvännerna i Finlandin puheenjohtajana.